

voivat horjuttaa globaaleja järjestelmiä kuten maapallon ekosysteemiä tai maailmankaupan regiimiä, yleensä kohdataan ennen kaikkea paikallisesti tai alueellisesti; ja vielä eri tavoin paikasta ja alueesta riippuen. Globaalien uhkien lisäksi on myös lukuisia alueellisia ja paikallisia tekijöitä, jotka vaikuttavat valtioiden, kansojen ja muiden yhteisöjen elämän edellytyksiin.

Keskittyminen alueelliseen turvallisuuteen voi joistain suomalaisista kansainvälisen politiikan tutkimusta seuraavista lukijoista tuntua jopa vanhanaikaiselta. Paikallisessa tutkimuksessamme on alkanut vaikuttaa muodikkaalta ohittaa ensisijaisesti territoriaalisten ja etnis-poliittisten kokonaisuuksien (ennen kaikkea kansojen ja valtioiden) olemassaolon edellytyksiä sekä niiden välisiä suhteita koskettavat teemat. Globaalilla tasolla pysyttelevä näkökulma on jopa alkanut vallata paikallisia yliopistollisia virkanimikkeitämme. Valtioiden, alueellisten järjestelmien ja globalisaation tutkimusta syntetisoiva teosjärkälle osuu näin sopivasti täydentämään suomalaistakin ajankohtaista keskustelua. Kirjasta voi povata tutkijoiden ja opiskelijoiden peruslukemista monessa yliopistossa.

Kirjan esipuheesta lukija voi saada käsityksen, että teos toisi päätökseen Buzanin ja Wæverin ympärille muodostuneen monivuotisen intellektuaalisen projektin, jonka alkusysäyksenä voidaan pitää Buzanin teosta *People, States and Fear* vuodelta 1983¹. *Regions and Powers* pohjautuukin paljolti kirjoittajien epävirallisesti luotsaaman Kööpenhaminan koulukunnan saavutuksiin ja sen tiimoilta aiemmin poikineisiin kirjoituksiin². Buzan ja Wæver viittaavatkin tekstissä sekä useisiin omiin julkaisuihinsa että muihin keskeisiin kattavaa turvallisuutta ja alueellisia turvallisuuskomplekseja käsitteleviin tutkimuksiin. Myös Buzanin intellektuaalisen kodin, Englantilaisen koulun, ja Wæverin suosiman retorisen näkökulman vaikutus näkyy teoksessa. Kirjaa ei kuitenkaan voi pitää päätepiteenä projektille, vaan ennen kaikkea alkuna koherentin alueellisen lähestymistavan yleistymiselle kansainvälisen politiikan tutkimuksessa. Teoksessa esitetyn lähestymistavan voisi nimetä 'reflektivistiseksi neorealismiksi'.

Kirjoittajien tavoitteenaan on luoda "materialistisen ja konstruktivistisen lähestymistavan sekoitus" (s. 4), joka tarjoaa kokoavan teorian alueellisten turvallisuusjärjestelmien synnystä ja käyttäytymisestä kansainvälisessä politiikassa. Kirjassa hahmotellun alueellisen turvallisuuskompleksiteorian (regional security complex theory, RSCT) tavoite on

Barry Buzan ja Ole Wæver. 2003. *Regions and Powers. The Structure of International Security*. Cambridge: Cambridge University Press. 596 s.

Barry Buzanin ja Ole Wæverin tuore kirja osuu kansainvälisten suhteiden tutkimuksen ytimeen. Massiivisella teoksellaan he muistuttavat, että globaalia tasoa alempien kokonaisuuksien – ennen kaikkea alueiden – tutkiminen on edelleen ensiarvoisen tärkeää. Maailmanlaajuisetkin uhkat kuten ilmastonmuutos ja maailmantalouden ongelmat, jotka

¹ Barry Buzan. 1983. *People, States and Fear. The National Security Problem in International Relations*. Guildford: Harvester Wheatsheaf.

² Erityisesti Barry Buzan, Ole Wæver ja Jaap de Wilde. 1998. *Security. A New Framework for Analysis*. London: Lynne Rienner; Barry Buzan, Charles Jones ja Richard Little. 1993. *The Logic of Anarchy. Neorealism to Structural Realism*. New York: Columbia University Press; ja Barry Buzan. 1991. *People, States and Fear: an agenda for international security studies in the post-Cold War era*. Worcester: Harvester Wheatsheaf.

näin ollen perin kunnianhimoinen, mutta nykykirjoittajista sen sallinee ehkä juuri näille herroille, joilla on aiemmin ollut rohkeutta luoda synteisiä ajan tutkimustrendeistä. Turvallisuuskompleksi viittaa joukkoon valtioita ja muita toimijoita, jotka ovat niin läheisesti linkittyneitä, ettei niiden turvallisuutta ole mielekäästä tarkastella toisistaan erillään (s. 43). Kompleksin sisällä turvallisuuksien keskinäinen riippuvuus on merkittävästi suurempi kuin riippuvuus kompleksin sisällä olevien ja sen ulkopuolella olevien toimijoiden välillä (s. 46). Soveltaessaan teoriaa kansainväliseen järjestelmään kirjoittajat tarjoavat sekä metodin maantieteellisten alueiden tutkimukseen että näkemyksen maailmanjärjestyksestä 2000-luvun alussa.

Alueellinen lähestymistapa ja huomion kiinnittäminen materiaalsen vallan jakautumiseen alueellisten toimijoiden kesken pitävät turvallisuuskompleksiteorian kiinni poliittisessa realismissa. Turvallistamisen käsite puolestaan kytkee teorian reflektivismiin: keskeisten turvallisuuskysymysten agenda ei ole ”annettu”, vaan muodostuu yhteiskunnassa interaktiivisessa sosiaalisessa ja poliittisessä prosessissa. Globaalien tason polaarisuus toki vaikuttaa alueellisten järjestelmien taustalla, mutta erityiset globaalien tason turvallisuuskysymykset ovat merkittäviä vain jos ne sellaisiksi reitorisesti tuotetaan – toisin sanoen turvallistetaan.

Turvallistamisen yhteensovittaminen neorealisten käsitteiden, kuten anarkian, polarisuuden ja keskinäisen riippuvuuden, kanssa on haastava tehtävä, jossa Buzan ja Wæverin kompastelevat. Yksi hedelmällinen tapa yhdistää nämä elementit olisi ollut selkeästi erottaa turvallistamiskäsitteen meta-teoreettinen ja empiirinen taso toisistaan – ei wendtiläisesti³, vaan nimenomaan päinvastaisella tavalla: vaikka tutkija ymmärtäisi turvallisuuden lähtökohtaisesti konstruotuna diskurssina, näyttäytyvät turvallisuuskysymykset samalla hyvin ”todellisilta” kompleksin toimijoille. Turvallisuuskompleksia ei siis kokonaisuudessaan tarvitse tarkastella diskurssina, vaikka sen toimijoiden turvallisuudet ymmärrettäisiinkin konstruoiduiksi ilmiöiksi. Turvallisuuskompleksi on myös analyttinen väline, jolloin tutkija lopulta päättää milloin tietty alue täyttää sen kriteerit. Usein analyysissä korostuvat valtioiden väliset suhteet, koska valtiotason toimijoilla on yleensä eniten valtaa määrittellä keskeisimmät turvallisuuskysymykset. Turvallisuuskompleksi muodostuu yksittäisten toimijoiden turvallisuutta tavoittelevista prosesseista, mutta se ei kuitenkaan ole yleensä tietoisesti rakennettu, vaan toiminnan tulos.

Teoksessa esitetty kansainvälisen politiikan tutkimustraditioiden jakaminen neorealismiin, globalismiin ja regionalismiin tuntuu jossain määrin keinotekoiselta. Kirjoittajien mielestä sekä neorealismista että globalistinen tutkimus jatkavat kylmän sodan perintöä rakentaessaan yhtä universaalia tarinaa, joka selittäisi koko kansainvälisen järjestelmän kehitystä. Regionalistinen tutkimus, erityisesti teoksessa esitetty turvallisuuskompleksi, puolestaan tarjoaa koherentin viitekehysten, joka antaa mahdollisuuden jokseenkin yhteismitallisesti arvioida (osittain myös ennustaa ja selit-

tää) erilaisia turvallisuuskysymyksiä eri alueilla ja eri ajan-kohtina. Turvallisuuskompleksi pitää erilaiset tarinat yhdessä ja antaa mahdollisuuden tarkastella niiden välisiä yhteyksiä. Huolimatta konstruktivistisesta turvallistamiselementistään turvallisuuskompleksiteoria näyttää kuitenkin lähinnä neorealismien laajennuksena tai sen uutena kehityssasteena. Kirjoittajat toisaalta huomauttavat, ettei *Regions and Powers* ole kovin kaukana globalistisestakaan näkökulmasta. Yhteyttä globalismiin saattaa tosin ensi silmäyksellä olla vaikeaa havaita, sillä teos käsittelee ennen kaikkea kansainvälistä turvallisuutta – aihepiiriä, joka ei tyypillisesti kuulu globalisaatiotutkimuksen kohteisiin.

Turvallisuuskompleksiteoriaa ja globalistista tutkimusta yhdistää erityisesti kiinnostus territorialisaation ja deterritorialisaation välisen suhteen tarkasteluun. Buzanin ja Wæverin mukaan ylätasoinen, globaalien järjestelmän, merkitystä alueen turvallisuudelle voi lisätä joko 1) tyypiltään vähemmän alueellisten turvallisuussektorien (esim. taloudellinen sektori) merkityksen kasvu ”turvallisuusagendalla” suhteessa vahvasti alueellisiin sektoreihin (esim. sotilaallinen sektori) tai 2) yhä useampien voimakkaiden, yli alueiden rajojen toimivien, vallankäyttäjien (esim. suurvallat) toiminnan aktivoituminen alueella. Globalistien mielestä molemmat kehityskulut ovat jo yleisesti toteutuneet. Teoksen keskeinen argumentti kuitenkin on, ettei tämä globalisoiva kehitys vielä ole syrjäyttänyt – eikä ole vielä lähivuosikymmeninä syrjäyttämässäkään – alueellisia turvallisuuskomplekseja merkittävimminä kansainvälisen turvallisuuden tarkastelukohteina. Argumentti saa vahvaa tukea perinpohjaisesta empiirisestä analyysistä maailman eri maanosien alueellisista turvallisuusdynamikoista (ss. 93–439). Buzan ja Wæver muistuttavat, että lähtökohtaisesti turvallisuuskompleksi ottaa huomioon myös ei-valtiolliset, paikalliset, alueelliset ja globaalit toimijat, joiden kunkin merkittävyys yksittäisessä tapauksessa määräytyy ajasta ja paikasta riippuen.

Teoksessa nostetaan esille mielenkiintoinen linkki neorealismista ja globalistisen keskusta-periferia-mallin välillä: molemmat tuovat esille Yhdysvaltain ja muiden länsimaiden poliittisen tai kulttuurisen hegemonian erityisesti suhteessa kehittyviin maihin. Ratkaisuksi sekä neorealisti- että globalistikriitikot esittävät multipolaarista globaalia valtajärjestelmää. Kun turvallisuuskompleksiteoria ei kirjoittajien mukaan istu kumpaankaan edellisistä traditioista, tarjoaa se neorealismien ja globalismien lähtökohdista ammentaa kolmannen, alueellisen, näkökulman. Heidän mukaansa ”kylmän sodan jälkeisessä maailmassa juuri alueet näyttävät relevantteina kohteina sekä valtioiden yhteistyön ja konfliktien areenana että tutkijoiden tarkastelutasona heidän porautuessaan ajankohtaisiin turvallisuuskysymyksiin” (s. 10). Samalla monessa kohtaa teosta muistutetaan, että globaalien järjestelmien tarjoamat edellytykset ovat ratkaisevia alueellisten järjestelmien muodostumisessa.

Alueiden erottaminen sekä yksittäisistä toimijoista että globaalista järjestelmästä antaa alueelliselle teorialle sen analyttisen voiman – ja on samalla myös potentiaalinen kriittinen kohde. Alueen ero yksittäisiin toimijoihin (valtioihin tai muihin) on suhteellisen selkeä – paitsi ehkä EU:n ta-

³ Alexander Wendt. 1999. *Social Theory of International Politics*. Cambridge: Cambridge University Press.

pauksessa. Eron tekeminen alueellisen ja globaalin tarkastelutason välillä on haastavampi tehtävä. Buzan ja Wæver lähtevät esityksessään liikkeelle kritisoidulla alueiden ja globaalin järjestelmän käsittelyä eri tutkimustraditioiden piirissä. Heidän mukaansa neorealitit kirjoittavat globaalista tasosta analyttisessä mielessä usein ilman varsinaista maantieteellistä ulottuvuutta: viitataan yksittäisten toimijoiden luonnetta määrittävään systeemiseen voimaan. Alueellinen taso kyllä tunnustetaan, mutta siihen ei paneuduta. Globalistien oletus kaksitasoisesta järjestelmästä, jossa yksittäiset toimijat vaikuttavat suoraan globaalissa järjestelmässä, puolestaan ylenkatsoo merkittäviä alueellisia ilmiöitä ja vaikutuksia. Lukijalle jää kuitenkin hieman epäselväksi, minkälaista on turvallisuuskompleksiteorian tarjoama omaperäinen alueellisuus. Edes turvallistamiskonseptin liittäminen teoriaan ei alueen analyttistä argumentointia juurikaan selvennä. Kirjoittajat toteavatkin alueiden määrittävän ennen kaikkea empirian kautta.

Buzan ja Wæver pyrkivät liittämään teoriaansa myös historiallisen ulottuvuuden. Turvallisuusdiskurssia muokkaa merkittävästi historiallinen kokemus – kollektiiviset käsitykset toisen ryhmän ystävyydestä tai vihollisuudesta. He kuitenkin jättävät tämän turvallisuuskompleksille merkittävän elementin teoretisoinnin ja operationalisoinnin tässäkin teoksessa turhan vähälle. Samalla tavoin kuin muutaman vuoden takaisessa teoksessa *International Systems in World History*⁴, kollektiivinen historiallinen kokemus ei nouse aidoksi turvallisuuskompleksiin vaikuttavaksi tekijäksi. Historialliseksi elementiksi ei riitä se, että tapaustutkimuksien kohteet valitaan menneiltä vuosisadoilta!

Turvallisuuskompleksiteorian keskeiset pilarit, kattavan turvallisuuden sektorit ja alueellinen järjestelmä, eivät aina tunnu istuvan yhteen. Tarkoituksena tässä teoksessa onkin ollut rakentaa lähestymistapaa ennen kaikkea alueellisen elementin pohjalta, kun taas aiemmissa teoksissaan kirjoittajat ovat puretuneet turvallisuuden eri sektoreihin – sotilaalliseen, poliittiseen, taloudelliseen, ekologiseen ja yhteiskunnalliseen turvallisuuteen. Päätös on heidän mukaansa käytännöllinen: jo nyt teos paisui kovin laajaksi ja sektorien analyttinen tarkastelu sopii hyvin myös itsenäiseen teokseen.

Kirjan keskeinen kysymys kuuluu: Miten ja miksi turvallisuuskompleksit muodostuvat? Miksi tietyllä alueella päädytään lähelle turvallisuusyhteisöä (esim. EU) ja toisella vastakkainasetteluun (esim. Etelä-Aasia)? Rajattuaan pois valtioiden historian – hyvin erilaisista lähtökohdista syntyneet valtiot ovat päätyneet samankaltaisiin ratkaisuihin ja päin vastoin – kirjoittajat esittelevät kolme keskeistä tekijää: valtioiden luonne, poliittinen valinta ja erityiset olosuhteet (ss. 21–22). Näiden teoretisointi jää vähälle, mutta määreet selkeytyvät laajassa empirisessä osiossa, jossa annetaan kattava kuva eri maanosien keskeisistä turvallisuus-kysymyksistä.

Teos antaa merkittävän empiirisen panoksen kansainvälisen politiikan tutkimukseen. Kirjoittajat esittävät kansainvälisen järjestelmän rakentuvan 2000-luvun alussa mallin ”1+4+alueet” mukaisesti: yhteen supervaltaan (USA), neljään suurvalttaan (Iso-Britannia/Ranska/Saksa-EU, Japani, Kiina ja Venäjä) ja alueisiin. Tästä rakenteesta tulee myös teoksen nimi *Regions and Powers*. Koko maapallon he jakavat laskentatavasta riippuen 9–11 alueelliseen turvallisuuskompleksiin (esim. Eurooppa, Etelä-Aasia) ja kymmenkuntaan ala-kompleksiin (esim. Balkan, Väli-Amerikka). Loput maailman valtioista ja alueista toimivat kompleksien välisinä puskureina (esim. Nepal) tai eristäjinä (esim. Turkki, Baltia). Kun puskurivaltiot ovat perinteisen määritelmän mukaisesti konfliktuaalisen alueen keskellä, pitävät eristäjät alueita erillään. Tulevaisuuden globaalin tason skenaarioista kirjoittajat pitävät malleja 1+0 (USA:n ylivalta) ja 0+x (USA:n vaikutuksen väheneminen ja sen seurauksena multipolaarisuus) todennäköisimpinä. Näistä ensimmäinen johtaisi alueellisen dynamiikan merkityksen vähenemiseen.

Suurimmassa osassa maailman alueista, Aasiassa, Lähi-idässä ja Afrikassa turvallisuuskompleksit rakentuvat perinteisten sotilaallis-poliittisten turvallisuuskysymysten ympärille. Euroopassa ja Amerikassa puolestaan ”postmodernit”, lähinnä ei-sotilaalliset, kysymykset ovat enenevässä määrin vallanneet turvallisuusagendaa. Ensin mainituissa osissa maapalloa (sekä myös Etelä-Amerikassa) onkin vallalla turvallisuuskompleksin ”perusmalli”, alueen sisäinen anarkistinen dynamiikka. Pohjois-Amerikka ja IVY puolestaan ovat super- tai suurvallan (USA ja Venäjä) johtamia kehittyneitä komplekseja. Eurooppa on erityistapaus, jossa keskuksen asemaan on noussut institutionaalinen järjestely, EU – katsantokannasta riippuen joko uutena suurvaltana tai turvallisuusyhteisöksi kehittyneenä turvallisuuskompleksina.

Maailman jaottelu super- ja suurvaltoihin ja alueisiin ilman vankkaa teoreettista lähtökohtaa ja empiiristä analyysiä ei tietenkään olisi kovin informatiivista. Nämä edellytykset teoksessa kuitenkin täyttyvät harvinaislaatuisten katavasti. Toivoa sopiikin, että mahdollisimman moni regionalisti löytää teoksen ja saa siitä paljon kaivattua teoreettista pohjaa turvallisuuskysymysten alueelliselle tarkastelulle. Kaikille lukijoille kirja tarjoaa kattavan empiirisen katsauksen eri maanosien keskeisiin turvallisuuskysymyksiin.

ANTTI KASKI

⁴ Barry Buzan ja Richard Little. 2000. *International Systems in World History. Remaking the Study of International Relations*. Oxford: Oxford University Press.